

Projev na XXXIV. zasedání Akademického sněmu AV ČR

dne 24. března 2009

Vážené členky a členové Akademického sněmu, vážení hosté, milé kolegyně a kolegové,

své dnešní poslední vystoupení ve funkci předsedy Akademie věd České republiky bych rád věnoval krátkému zamyšlení nad tím, jak se vyvíjely život a činnost naší Akademie v končícím čtyřletém funkčním období mém, Akademické i Vědecké rady AV ČR. Nehodlám se tedy zabývat komentováním a doplňováním obsahu písemných zpráv, které jste obdrželi a které, jak věřím, obsahují všechny potřebné informace a údaje.

Musím se přiznat, že jsem k tomuto zamyšlení a kritickému rozboru přistupoval s jistými rozpaky. Na jedné straně jsem upřímně přesvědčen o tom, že jsme se v uplynulých čtyřech letech snažili pracovat co nejlépe a že naše Akademie v tomto období pokračovala ve svém pozitivním vývoji jako moderní, demokratická a ve svém celku velmi kvalitní vědecká instituce. Na druhé straně si ovšem uvědomuji, že se nám některé dobré záměry a úmysly realizovat nepodařilo, že při řešení některých problémů jsme uvázli v půli cesty a o jejich dokončení budeme muset požádat naše nástupce. A zvláště mne mrzí, že místo abychom náš čas a naše síly plně věnovali pozitivní tvůrčí činnosti, museli jsme jejich značnou část obětovat na neustálou a vždy znovu se opakující obranu proti mylným, možná dobře míněným, ale ve svých důsledcích často škodlivým představám o tom, jak by měla fungovat naše věda a jak by měl být řízen a zajišťován její rozvoj. Přitom se bohužel na základě svých celoživotních zkušeností obávám, že v tom lze sice někdy dosáhnout dílčích úspěchů, ale že celkově nikdy neskončí a budou s tím muset počítat i všichni ti, kteří přijdou po nás.

Ale přejděme již ke konkrétním otázkám. Uplynulé čtyřleté období bylo velmi důležité pro **institucionální vývoj naší Akademie a pro vytváření nových vnějších legislativních, organizačních a ekonomických podmínek pro její činnost**. Po přijetí zákona o veřejných výzkumných institucích, kterým byla na základě dosavadních zkušeností i reflexe nových potřeb a možností konečně vytvořena přijatelná právní a ekonomická forma pro fungování mimouniverzitních

vědeckých pracovišť, jsme v duchu tohoto zákona a na něj navazující novely zákona o Akademii věd ČR přijali nové Stanovy a řadu dalších potřebných ekonomických, organizačních a právních opatření včetně tak významných dokumentů, jako je Etický kodex výzkumných pracovníků AV ČR a Kariérní řád vysokoškolsky vzdělaných pracovníků AV ČR. Nové Stanovy nabyly po schválení vládou účinnost k 1. lednu 2007 a k témuž dni přestala pracoviště AV ČR být státními příspěvkovými organizacemi a začala se konstituovat a fungovat jako veřejné výzkumné instituce. Tím se změnilo jejich vnitřní uspořádání a zásadním způsobem se zvýšila jejich vědecká, ekonomická i organizační samostatnost i vlastní odpovědnost. Tato změna se uskutečnila bez poklesu vědecké výkonnosti pracovišť Akademie a nebyla jí dotčena ani soudržnost celé soustavy pracovišť a duch jejich spolupráce a porozumění. Zároveň byla při této změně plně zachována demokratická samosprávná soustava celoakademických orgánů i osvědčený, téměř dvaceti lety dobrých zkušeností potvrzený způsob jejich vytváření a fungování. Celoakademické orgány přitom již v dnešních podmínkách nejsou nějakou nadřizenou, vrchnostenskou institucí vědeckých pracovišť, ale mají pouze přesně zákonem definované postavení jejich zřizovatele a jejich hlavní úlohou je přispívat k vytváření optimálních vnitřních i vnějších podmínek pro vědeckou práci i veškerou ostatní činnost pracovišť. Tuto naši, pro Akademii vlastní demokratickou a samosprávnou strukturu si musíme i do budoucna uchovávat a chránit, protože je hlavní záštitou před možným narušením svobody vědeckého bádání.

Vše, co bylo vykonáno při přechodu pracovišť AV ČR na veřejné výzkumné instituce, se již začíná příznivě projevovat ve vědecké i ostatní činnosti Akademie a jejích pracovišť a v jejich pozici vůči odborné i širší veřejnosti. Dovolte mi proto, abych dnes ještě jednou srdečně poděkoval vám všem, kteří jste se na pracovištích Akademie i v její centrále účastnili práce na této přeměně. Zvláště bych chtěl poděkovat těm, kteří pod vedením člena Akademické rady doc. Vlčka řešili a téměř beze zbytku vyřešili majetkoprávní otázky související s přechodem nemovitostí, které v celé této transformaci patřily k nejsložitějším a nejcitlivějším.

Sotva jsme alespoň v hlavních rysech uzavřeli přechod našich pracovišť na veřejné výzkumné instituce, přišla vláda České republiky s podnětem na **uskutečnění celkové reformy systému našeho výzkumu, vývoje a inovací**. Tento podnět Akademie věd uvítala, neboť podstatnou nápravu poměrů v této oblasti

a zejména zabezpečení co nejefektivnějšího a nejracionalnějšího užívání stále ještě omezených finančních prostředků, které jsou do ní vkládány, pokládáme za aktuální a potřebné. Rovněž s vládou stanovenými zásadami této reformy se v podstatě ztotožňujeme. Přesto byla Akademie vnímána, že jen vlažně tyto změny podporuje – snad se pamatujete na dopis předsedy vlády M. Topolánka minulému zasedání našeho Sněmu a na stanovisko, které jsem k němu zaujal. Jde tu totiž o něco zcela jiného. Jde o to, aby se správné a rozumné zásady reformy konkretizovaly a realizovaly promyšleně a uváženě, v neustálém kontaktu se širokou odbornou veřejností, a aby se nestaly úspěchanou akcí úzké skupiny lidí, kteří pod časovým či politickým tlakem často volí ne vždy správná, zjednodušená řešení. Proto jsme se, pokud to bylo možné, tolik kriticky angažovali v přípravě novely zákona č. 130/2002 Sb., o podpoře výzkumu a vývoje z veřejných prostředků, která se má stát legislativním základem celé reformy. Zdá se, že tohoto cíle se nakonec aspoň v hlavních rysech podařilo dosáhnout a že zákon, který byl dne 3. března t. r. přijat Poslaneckou sněmovnou Parlamentu, bude v tomto ohledu svou funkcí v podstatě plnit.

Již vzápětí se však objevil další problém, který potvrzuje nedostatečnou promyšlenost konkrétního provádění reformy. Jde o toto: Jak víte, stanovila reforma správnou zásadu, že výše institucionální podpory jednotlivým výzkumným organizacím i celým příslušným rozpočtovým kapitolám se má do budoucna odvíjet od množství a zejména kvality a významu výzkumných výsledků, kterých tyto instituce v předcházejícím období dosáhly. Uplatněním této zásady ovšem nesmírně vzrůstá význam správného a spravedlivého hodnocení všech těchto faktorů v souladu s mezinárodními standardy a zkušenostmi. S takovým hodnocením již máme značné pozitivní zkušenosti v Akademii, avšak nevyužívají se na rozhodující, tedy celostátní úrovni. Metodika hodnocení, kterou uplatňuje a na níž přes všechny námitky neústupně trvá Rada pro výzkum a vývoj, vychází z nereálné koncepce, která byla ve vědecky vyspělých zemích dávno překonána. Chápu, že taková metodika některým činitelům vyhovuje. Vždyť, řečeno jen s mírnou nadsázkou, by při jejím důsledném uplatnění stačil na „zhodnocení“ celé obrovské, složité a mnohotvárné činnosti, jakou je český výzkum, jediný státní úředník s počítačem. Ve skutečnosti však je tato metodika špatná, zavádějící a škodlivá, protože působí nikoli ve prospěch hlavních cílů reformy, ale proti nim. Místo aby v souladu s reformou

podporovala vysokou mezinárodní úroveň a excelenci výzkumu, poškozují svým dopadem kvalitní vědecká pracoviště a stimuluje výzkumné instituce i jednotlivé pracovníky k honbě za rychlým ziskem co největšího množství často podprůměrných a dokonce nicotných výsledků. Místo aby bránila masivním únikům peněz, určených na výzkum, vývoj a inovace, vytváří umělé bariéry a rozpory mezi institucemi, které náš výzkum v největší míře „táhnou“, tedy vysokými školami a Akademií věd. A v neposlední řadě znevažuje zejména výsledky humanitních a společenských věd. Paradoxně k tomu dochází právě v době, kdy z těchto našich pracovišť vzešly vynikající syntetické výsledky dlouhodobého výzkumu, které budou představovat trvalou hodnotu nejen pro naši národní kulturu, ale i pro světovou vědu, jako jsou monumentální osmisvazková syntéza Archeologie pravěkých Čech, Dějiny českého výtvarného umění, Lexikon české literatury, Etnografický atlas Čech, Moravy a Slezska a řada dalších. A k tomu všemu ještě používaná metodika vychází z často nespolehlivých a nedokonalých podkladů, na jejichž nevyrovnanou úroveň bylo již mnohokrát poukazováno.

Obracím se proto s největší naléhavostí na nové vedení AV ČR, aby o této záležitosti s Radou pro výzkum a vývoj dále důrazně jednalo a aby správná a potřebná zásada určování výše institucionální podpory podle dosažených výsledků byla v plném rozsahu uplatněna až tehdy, když bude mít příslušný orgán k dispozici spolehlivou a objektivní metodiku hodnocení, odpovídající současným mezinárodním standardům. Snad by k tomu mohl přispět i chystaný hloubkový mezinárodní audit celé problematiky našeho výzkumu, vývoje a inovací.

A konečně musím v souvislosti s prováděním reformy systému VVI vznést k nastupujícímu novému vedení AV ČR ještě jednu důležitou žádost: Jak víte, bude jedním z nepříliš vítaných, avšak systémově odůvodněných důsledků novelizovaného zákona o podpoře výzkumu a vývoje i postupné ukončení činnosti průkopníka účelového financování československého a pak českého výzkumu, totiž otevřené Grantové agentury Akademie věd ČR. Účelovou podporu v oblasti základního výzkumu tak bude napříště zajišťovat pouze celostátní Grantová agentura České republiky a v oblasti aplikovaného výzkumu, vývoje a inovací nově zřizovaná Technologická agentura České republiky. Z toho vyplynou pro Akademii věd ČR dva úkoly: jednak na základě vlastních dlouholetých zkušeností po personální a odborné stránce maximálně přispívat k vysoké úrovni činnosti celostátní Grantové

i Technologické agentury a samozřejmě také plně využívat jejích služeb a prostředků, a jednak v této nové situaci účelně modifikovat i způsob poskytování institucionální podpory našim vlastním pracovištím. Není totiž pochyby o tom, že sama podstata a povaha základního výzkumu, který je hlavní náplní činnosti akademických ústavů, vyžaduje, aby vedle standardního dlouhodobého finančního zabezpečení základní výzkumné činnosti existovala i určitá možnost mimořádně a rychle finančně podpořit nové slibné výzkumné projekty, ať již se zrodí z průběhu vlastní vědecké práce nebo ze sledování a reflektování nových trendů a směrů světové vědy. Protože další veřejné soutěže Grantové agentury AV ČR, které se snažily tuto potřebu alespoň zčásti pokrývat, již nebudou vypisovány, je naléhavě třeba připravit co nejdříve nový systém zajišťování tohoto úkolu a vyčlenit pro něj i přiměřenou část disponibilních prostředků. V této souvislosti mě zejména mrzí, že ukončením činnosti naší Grantové agentury končí i specializované granty pro rodiče vracející se z rodičovské dovolené, umožňující jim rychlý návrat k vědecké práci.

Zamysleme se však nyní nad vlastními aktivitami a vnitřním životem naší Akademie, především nad její **výzkumnou činností**. Jak jsem konstatoval již na počátku svého proslovu, myslím, že v této klíčové oblasti můžeme být s dosaženými výsledky celkem spokojeni. Na většině pracovišť panovala dobrá atmosféra, příznivá tvůrčí vědecké práci. Poměrně dobře, i když jistě zdaleka ne v souladu se všemi požadavky a přáními, byla naše výzkumná činnost zajištěna po ekonomické stránce. Realizovalo se několik rozsáhlých investičních akcí a soustavně se zlepšovalo přístrojové vybavení pracovišť včetně vybudování náročných unikátních zařízení nejvyšší mezinárodní úrovně. Dále se podstatně zkvalitňovalo využívání informačních a komunikačních technologií. To vše se odrazilo v soustavném nárůstu množství a kvality dosahovaných výzkumných výsledků, který je průkazně doložen např. počtem prací z ústavů AV ČR každoročně registrovaných v systému Web of Science. Ten za uplynulé čtyři roky vzrostl o plných 30 %. A pokud jde o kvalitu vědecké produkce, pak průměrná citovanost prací výzkumných pracovníků AV ČR byla za uplynulá léta o 36 % vyšší než prací pocházejících z ostatních českých výzkumných institucí. Stejně trendy potvrdilo i průběžné hodnocení výzkumných záměrů a výsledků vědecké a odborné činnosti pracovišť za léta 2005-2007, o němž jsem podrobně hovořil již na posledním zasedání Sněmu. Zbývá jen dodat, že konečný výsledek tohoto hodnocení je ještě příznivější než jsem tehdy uváděl, neboť

dvě pracoviště byla na základě svých oprávněných připomínek dodatečně přeřazena do vyšší kategorie. Připomínám to i jako další „odkaz“ pro nové vedení Akademie, neboť příští hodnocení, které se bude připravovat v jeho funkčním období, by mělo být po řadě let zase hodnocením s dobře promyšlenými, ale důraznými závěry pro optimalizaci zaměření i financování činnosti jednotlivých pracovišť i celé jejich soustavy.

Pro morální i hmotnou podporu vědecké výkonnosti jsme v Akademii plně využívali všech stimulů, vytvořených již v předchozím období, a jejich škálu jsme obohatili o „Praemium Academiae“, které představuje razantní finanční podporu našich nejlepších, v mezinárodním měřítku špičkových vědců a jejich tvůrčích týmů. V tom všem je samozřejmě nutno pokračovat. Zároveň si ovšem musíme uvědomit, že množství a rozsah celoakademických ocenění a podpor vědecké excelence nelze zvyšovat do nekonečna. Proto by se takové záležitosti, jako je mimořádné oceňování nadějných talentů, podpora mladých pracovníků, pomoc ženám i mužům po rodičovské dovolené, získávání schopných zahraničních pracovníků atd. měly v mnohem větší míře stávat i předmětem zájmu a iniciativních opatření rad a ředitelů jednotlivých pracovišť.

Oproti tomu, o čem jsem hovořil až dosud, musím bohužel menší spokojenost projevit s dosaženým pokrokem v oblasti **využívání výsledků výzkumu v praxi a transferu technologií**. Nebudu toto kvalifikované shromáždění zatěžovat úvahami o složitých širších, zejména ekonomických souvislostech tohoto problému. Konstatuji jen, že naše aktivita v této oblasti se omezila jen na několik sice užitečných, ale bezprostředně málo účinných akcí organizačního a vzdělávacího charakteru a že reálná činnost se uskutečňuje a po přechodu na veřejné výzkumné instituce stále potěšitelněji rozvíjí pouze na úrovni pracovišť. Dobrymi přísliby tu jsou např. zřízení Biotechnologického ústavu, příprava vybudování Institutu aplikovaných věd jako společného zařízení s Českým vysokým učením technickým v Praze, otevření Inovačního biomedicínského centra Ústavu experimentální medicíny i podíl některých pracovišť na budování českých i mezinárodních sdružení a firem, zabývajících se komerčním využíváním vědeckých poznatků. Doporučuji novému vedení Akademie, aby uvažovalo o vytvoření centrální agentury, která by dobré zkušenosti z této oblasti zevšeobecňovala a na základě toho poskytovala

pracovištím AV ČR co nejkonkrétnější a nejpraktičtější pomoc a podporu, včetně specializované podpory právní.

Významnou základnou pro oboustranně užitečnou spolupráci s praxí se může stát i rozvoj regionální spolupráce. Pro tu jsme v minulém období vytvořili nové rámcové předpoklady uzavřením smluv o spolupráci s Pardubickým a Jihomoravským krajem a s krajem Vysočina, které jsou úspěšně naplňovány živou aktivitou.

Jednou z klíčových otázek života Akademie je po celou dobu jejího trvání i v současnosti její **vztah k vysokým školám a spolupráce s nimi**. Spolupráce a propojení na úrovni ústavů, kateder, fakult a škol se po celé uplynulé období dobře rozvíjely, nevykazovaly žádné známky odcizení či nežádoucí konkurence a v současné době dosáhly historicky největšího rozsahu. O tom mimo jiné svědčí například skutečnost, že na pracovištích AV ČR školíme téměř 2200 doktorandů a 1500 diplomantů, že téměř třetina výzkumných pracovníků AV ČR přednáší v různých programech vysokoškolského studia, funguje přes 50 společných pracovišť obou institucí a pracovníci Akademie a vysokých škol řeší více než 700 společných výzkumných projektů. Tím více je tedy žádoucí, aby už definitivně zmizely ze scény staré a v praxi dávno překonané spory a křivdy a abychom ve všech zásadních otázkách postupovali jednotně tak, jak je to v našem společném zájmu. Doporučuji novému vedení Akademie věd ČR, aby požádalo ministra školství, mládeže a tělovýchovy a představitele našich vysokých škol o možnost podílet se na právě probíhající přípravě nového vysokoškolského zákona a o to, aby tento zákon vyjádřil i potřebnost spolupráce vysokých škol, zejména připravovaných výzkumných univerzit, s Akademií věd. Při této příležitosti by měl být vyřešen i problém, který je důsledkem někdejších překotných a neracionálních legislativních změn. Mám na mysli nerovnoprávné postavení pracovišť AV ČR, zejména těch největších a nejkvalitnějších z nich, při uskutečňování doktorských studijních programů. Jsem přesvědčen o tom, že by mělo být obnoveno právo těchto pracovišť, aby za předpokladu úspěšné akreditace mohla realizovat doktorské studijní programy i samostatně, a že by tato změna přispěla k ještě účinnějšímu využívání odborného i technického potenciálu Akademie pro co nejkvalitnější přípravu mladé vědecké generace. Je ale také třeba zabránit tomu, aby některé nové aktivity nevedly ke vzniku jiných bariér mezi Akademií věd a vysokými školami. Mám na mysli například

metodikou hodnocení výzkumné činnosti navrhovanou vládní Radou pro výzkum a vývoj.

Nyní několik vět k našim aktivitám v oblasti **mezinárodní vědecké spolupráce**. I v uplynulých čtyřech letech dále pokračovala a dále se rozšiřovala naše tradiční dvoustranná spolupráce se 66 akademii věd a dalšími partnerskými institucemi ze 49 zemí celého světa. Mnohem většího rozsahu a významu však nabývají nové, moderní a efektivní formy zapojení našich vědců do mezinárodního, především evropského výzkumného prostoru. Je potěšující, že jsme v této oblasti nebyli pouze pasivními příjemci nabídek, ale že se představitelé naší Akademie aktivně podílejí i na vytváření a zdokonalování principů této spolupráce v orgánech Evropské unie. Účast pracovišť AV ČR na evropských výzkumných projektech každoročně vzrůstá, takže v současné době se podílíme již na 211 projektech v rámci 6. a 7. rámcového programu a na více než 80 dalších projektech v rámci jiných programů evropské spolupráce. Přes tento pokrok se domnívám, že v této oblasti má řada našich pracovišť ještě rezervy. Za připomenutí stojí i to, že do budoucna by mezinárodní spolupráci měly posílit i velké infrastruktury ELI, BIOCEV a CESLAB, připravované v rámci evropských strukturálních fondů.

Velký význam jsem vždycky přikládal **propagaci a popularizaci vědy**, protože jsme povinni srozumitelně vysvětlovat veřejnosti na čem pracujeme. Většinu financí na vědu dostáváme konec konců z veřejných prostředků. Nemohu se nezmínit o tom, že i tato důležitá činnost se v uplynulém období úspěšně rozvíjela a že se řadou aktivit, uskutečněných v této oblasti, můžeme oprávněně chlubit i v mezinárodním měřítku. Rozhodující přitom bylo, že popularizační a propagační činnost nezůstala jen záležitostí úzkého okruhu specialistů, byť kvalifikovaných a nadšených, ale že její význam stále lépe chápe a aktivně se do ní zapojuje většina akademických pracovišť. V této souvislosti zaslouží připomenutí a ocenění i konsolidace nakladatelství Academia, které se vzrůstající kvalitou své práce dostává na dobrou úroveň nejen v domácím, ale i v mezinárodním srovnání.

Na závěr ještě několik slov k **pracovištím, spadajícím pod přímé řízení Akademické rady**, tedy ke Kanceláři AV ČR jako složce státní správy a Středisku společných činností jako pracovišti pro společnou infrastrukturu soustavy akademických vědeckých ústavů. Činnost Kanceláře AV ČR se podařilo v některých směrech racionalizovat, ale nová Akademická rada bude muset dobudovat Kancelář

jako ryze správní aparát s přesně vymezenými úkoly a ostatní činnosti, související se společnou výzkumnou infrastrukturou Akademie, zajistit jiným způsobem. To vyplývá z vládního usnesení z 20. října 2008. O některých konkrétních námětech jsem se již v příslušných souvislostech zmínil. Pokud jde o Středisko společných činností, to nyní již prošlo fází konstituování. Bude nyní třeba, aby se jeho mnohostranná činnost náležitě uspořádala a dále se rozvíjela ve vyvážených a racionálních proporcích.

Vážené kolegyně a kolegové, vážení hosté, přicházím k závěru svého vystoupení. Dovolte mi, abych vám všem upřímně poděkoval za podporu a pomoc, kterou jste mi poskytovali během čtyř let mého působení ve funkci předsedy Akademie. Děkuji našim politikům, zejména první místopředsedkyni vládní Rady pro výzkum a vývoj paní doktorce Kopicové za vstřícnost. Zvláště děkuji svým nejbližším spolupracovníkům – členům Akademické rady, Vědecké rady Akademie, ředitelům akademických pracovišť i pracovníkům Kanceláře Akademie a Střediska společných činností. Přeji svému nástupci Jiřímu Drahošovi, členům nové Akademické rady i Vědecké rady, které si dnes zvolíte, i vám všem ve vaší další práci pro rozvoj vědy i pro blaho naší země mnoho úspěchů. Děkuji vám za pozornost.